

51.

Colecția VASILE ROȘCA

Tu mireasă, miresucă,
Bine mă-ta te-o ținut
Tăt cu papă scoaptă-n unt
Ș-ai lucrat numa ce-ai vrut.
Da aici dac-ai vinit,
Îi mânca frunză de curet'i
Și cu palmi peste uret'i.

*De la Filip Anuca, 35 ani,
Suciu de Sus*

Mama miresei:

52.

Tu, mireasă, fătu-meu,
Ascultă ce-oi zâce ieu:
Bărbatu oricum te-a bate,
Nu-ți lua hainele-n spate,
Până la mă-ta-i departe;
Să ai cât de puținele,
Până la mă-ta și-s grele.
Fii bună și-ascultătoare
Ca pământu sub picioare,
Ascultă de soacră-ta
Măcar unde te-a mâna.
Din picioare să meri iute,
Din gură să nu zici multe;
Din picioare să meri tare,
Din gură să ai răbdare.
De-a zâce să calci în foc,
Calcă că-i avè noroc;
De-a zâce să calci în pară,
Calcă că-i avè ticneală.

Riturile de trecere din Bârsana

Obiceiuri legate de naștere și copilărie

Se crede că înainte ursitorile umblau pe pământ la casele unde se nășteau copiii. Cu o seară înainte sau în ziua nașterii ele preziceau viitorul copilului, la geam. În lipsa ursitoarelor, se fac urări la naștere de către cei din jur dar aceasta nu constituie un obicei; urări se pot face oricând.

În prima baie a copilului se pun flori, pentru a fi drag și frumos și tot în prima *ciupă* se aruncă spre o casă unde ai vrea să se căsătorească copilul, cu un partener de vârsta lui. Despre flori se vorbește și în cântec:

Câte-s hâde și-s tinoasă,
Pă mama îs mânioasă,
Că mi-o pus în ciupă flori
Să siu dragă la feciori.

Copilul adus fiind de la botez, se pune pe masă ca să ajungă la loc de cinste. Alături de el sunt puse diferite unelte, dacă vrei să fie meșter sau se atinge cu o carte la cap dacă vrei să fie cărturar.

Sfoara cu care este legată perna este împletită în trei, de către o fată tânără, de obicei copilă. La capătul ei se leagă într-o cârpă sare și piper, pentru ca pruncul să fie iute și bogat.

Deoarece se crede că Fata Pădurii ar schimba copiii, chiar când sunt în casă, dacă sunt singuri, se lasă lângă ei cociorva și mătura. Acestea l-ar apăra de spiritele rele.

După ce trec șase săptămâni de la naștere, mama copilului o cheamă pe moașă să o spele de păcate. Spălatul se face astfel: se iau trei fire de busuioc și se udă. Cu aceste fire udate, mama trage de trei ori de sus în jos, pe spatele moașei și de trei ori în față, la fel și pe palme, spunându-i: „Te spăl de păcatele mele.” Cu această ocazie i se face o mică atenție oricât de neînsemnată și i se dă o monedă nouă.

Dacă copilul este bolnav, atunci i se schimbă numele și se vinde. O mătușă sau o vecină îl ia de afară pe geam din brațele mamei, dându-i un ban și spunându-i: „Îl cheamă (cutare) să nu-l găsească moartea.” Copilul este adus pe ușa cu alt nume și

astfel moartea ar fi înșelată.

Când intri într-o casă cu copil mic, e bine ca la plecare să-i dai somnul și țâța înapoi. Se crede că cineva fără să vrea, ar putea fura somnul copilului și laptele mamei. Pentru a i le reda se ia o scamă de la haină sau un fir de păr din cap și se pune la picioarele copilului în leagăn spunându-i: „Na, țâța și somnul ca să crești mare.” În caz că acela care pleacă uită, mama copilului îi amintește. Se crede că fetele în anumite perioade ar putea să-l spurce pe copil, dacă nu-și aduc aminte și-l iau în brațe. În acest caz, mama copilului îi amintește fetei, căci astfel copilului i se face o rană la cap.

Obiceiuri de nuntă

La aproximativ vârsta de 15 ani, fetele începeau să se gândească la căsătorie și acceptau să fie curtate în acest scop, căci la 16 ani deja se căsătoreau. Băieții se gândesc la aceasta abia pe la 19 ani. Chiar unii părinți nu s-ar fi opus la căsătoria fetelor de pe la 14 ani, dacă legea ar fi permis acest lucru. Băieții de obicei se însoară după 23 ani, o dată ce și-au satisfăcut stagiul militar iar fetele în mod obișnuit pe la 18 ani. Dacă ele trec de această vârstă, încep să-și facă descântece pentru orândă¹.

După ce tinerii s-au înțeleș, băiatul trimite pețitori la părinții fetei. Rareori se duce singur; de cele mai multe ori trimite un unchi cu prestigiu sau o mătușă guralivă, ori un om cu cinste în sat, de obicei viitorul naș. În această seară, fie că se acceptă căsătoria sau nu, se face o mică petrecere în familie.

Logodna se numește aici *credință* și se face după ce mirii s-au întors de la popă unde își dau mâna. Când se întorc acasă, își dau unul altuia câte o verighetă care este ascunsă într-o farfurie cu grâu. Amândoi în același timp, își caută verighetele și cel ce o găsește mai întâi este considerat norocos și isteț. În Bârsana și alte câteva sate, nu mirele este cel ce cumpără verighetele pentru amândoi, ci fiecare și le dau reciproc iar verigheta se numește *schimb*. Dacă logodna se strică, fiecare îi înapoiază celuilalt schimbul.

Înainte de nuntă se face o mică petrecere la mire și la mireasă, separat, numite *Cusutul cununii* și *Cusutul steagului*. Cununa și steagul sunt încercate pentru ca a doua zi să fie gata și potrivite. În timpul cât se coase cununa și steagul, i se dau miresei și mirelui câte un copil mic să-l țină în brațe, spre amuzamentul celor ce iau parte la petrecere și se amuză mai mult

De-i fi bună, bine-a fi.
De-i fi rea, îi trudi
Că bărbatu nu ți-i frate
Să gândești că nu te-a bate,
Nici soacră-ta nu ți-i mamă
Să gândești că nu-l
îndeamnă
Să-ți mai tragă câte-o
palmă.

*De la Filip Maria, 70 ani,
Suciu de Sus*

Sora miresei:

53.

Tu, sorucă, fātu meu,
În lume cât îi trăi
Tu de multe ti-i bucnii,
Da nu te tare sfătui.
Mergând să te sfătuești,
Mai tare te povestești.
Când îi fi mai supărată,
Du-te-n vale la o piatră
Și te sfătuește-o dată
Că ți-a fi mamă și tată.

*De la Bota Maria, 46 ani,
Suciu de Sus*

¹ De la Ileana Bercea, 98 ani, Bârsana, 1968;

Vecina miresei:

pe socoteala mirelui. Aceasta se face acum foarte rar. Dacă copilul are „inspirația” „să facă ceva” în brațele celui care-l ține, se spune că aceasta aduce noroc.

54.

Joace cine ce-a juca,
Eu mi-oi juca vecina
Că-i mândră și frumoasă
Ș-am trăit bine cu iè.

*De la Filip Anuca, 35 ani,
Suciu de Sus*

55.

Tu, mireasă, miresucă,
Ce-ai silit la măritat
Ca floarea la scuturat?
Că floarea iar a-nflori
Da tu, fată nu-i mai fi;
Floarea a-nflori la vară
Tu nu-i fi fată fecioară.

*De la Filip Maria, 70 ani,
Suciu de Sus*

56.

Firicel cu frunza-n sus,
Departa, Doamne, m-am
dus,
Peste munți, dealuri și văi
Unde nu-s oameni de-ai
mei
Cu care să vorovăsc,
Doru să mi-l liniștesc,
Fără mă uit la mândru
Soare

Joc la nuntă în Bârsana; foto: Felician Săteanu

În satul vecin, Strâmtura, există obiceiul ca după logodnă, mirele să doarmă la mireasă și nimeni nu se scandalizează, nici părinții fetei, fiind acesta un obicei al pământului. În acest fel, căsătoria devine moral - mai sigură și cel ce o rupe, este considerat om de nimic, găsindu-și foarte greu un alt partener.

Când mirii pleacă la biserică să se cunune, mama miresei le închină cu două pahare cu apă. Dacă mireasa nu dorește să aibă copii, face cu mâna stângă în timp ce jură în biserică, noduri pe un brâu lăsat liber la spate. Se spune că atâția ani nu are copii, câte noduri a reușit să facă jurând. La întoarcere sunt așteptați în prag și se aruncă peste nuntași boabe de grâu dintr-o farfurie. Mireasa și celelalte fete le prind în poală iar mirele și flăcăii, în pălărie. Ritualul se face pentru a li se aduce noroc și fericire în căsnicie². Odată intrați în casă, mirele înainte, mireasa după el și apoi stegarul și nănașii înconjoară casa de trei ori. Se realizează astfel cercul magic în jurul tinerei perechi, pentru a o feri de rele în căsnicie. Când mirele este din sat străin, acesta vine după mireasă, cu zece sau cu cincisprezece călăreți. Unii mai înstăriți vin cu 20. La fel fac ai noștri când aduc o mireasă în sat. Înainte era obiceiul ca și mireasa să meargă călare alături de mire. Călăreții sunt aleși dintre cei mai falnici din sat și cu

² De la Ileana Bercea, 30 ani, Bârsana, 1968;

caii frumos împodobiți. Atât spre biserică cât și spre casă, flăcăii se veselesc strigând și închină cu horincă la cei pe care îi întâlnesc. A nu gusta din țuica celui ce ți-a închinat înseamnă a-l jigni profund, jignire pentru care mai ales cei din Văleni sunt în stare chiar să te bată. Nunta se face numai la mireasă, chiar dacă ea urmează să meargă de noră³. În acest caz mireasa merge la casa mirelui numai dimineața, după nuntă. Instrumentele muzicale folosite aici sunt *cetera, doba și zongora*.

În timpul petrecerii tinerii și bătrânii gioacă și strigă⁴. Jocul le este atât de drag tuturor, încât dansează chiar și bătrânii, unii de 70 de ani; mai ales cei care au fost vestiți dansatori în tinerețe, sunt chiar rugați de tineri să joace chiar lângă muzicant, un fel de joc onorific. Se dansează în doi și se numește *învârtită*. Aici nu se joacă decât rar jocuri pur bărbătești. Unii bărbați mai falnici iau chiar două - trei dansatoare la joc. Cel mai mare număr de jucătoare cu un bărbat este de șase. La miezul nopții și dimineața se fac mesele. Masa de la miezul nopții este mai cu fast și aici se aduc găinile la nănași și se strigă la mire, la mireasă. Capul de la găini este trimis la muzicanți cu o bancnotă de zece lei în cioc. În timp ce se aduce găina, are loc un dialog umoristic între cea care aduce găina și nănaș: se numește *Strigătura găinii*. De obicei găina trebuie plătită celei care o aduce. Uneori se strigă nănașului strigături ceva mai fără perdea:

Găina-i cu patru ouă,
Nănașu-i numa cu două.

Tot acum se strigă mirelui și miresii atrăgându-li-se atenția să fie buni unii cu alții:

Măi mnire, de nu-i si bun,
Ploaie-te ploaie de tun
Să nu ieși din casă-n drum.

Mnireasă de nu-i si bună,
Ploaie-te ploaie cu brumă.

Adesea i se strigă miresei strigături umoristice fără perdea. După masa mare din noapte se face *Jocul Miresii*. O particularitate locală constă în aceea că nimeni nu aduce daruri materiale; ar fi o jignire. Toată lumea pune bani, chiar și copiii. Mireasa joacă cu fiecare pe rând în două părți. După jocul miresei se numără banii

³ De la Ion Bercea, 33 ani;

⁴ De la Ileana Bercea, 30 ani, Bârsana, 1968;

Dimineața când răsare
Și seara când asfințește
Și jalea mă năpădește.

*De la Filip Maria, 33 ani,
Suciu de Sus*

57.

Părăuaș cu apă rece
Pângă casa mamei trece.
Iese mama să se spele
Vede că-s lacrimi de-a
mele,
Intră-n casă să se șteargă
Și mie să-mi poruncească
Pe-un noruț de ploaie grē
Să mă duc până la iē.
Înapoi i-am poruncit
Pe-un noruț de ploaie lină
Nu pot veni că-s străină.

*De la Lazăr Ileana, 55 ani,
Suciu de Sus*

58.

Dă-mă, mamă-n satu tău
Să mă vezi când mi-a fi
rău;
Dă-mă, mamă-n sat cu tine
Să mă vezi când mi-a fi
bine;
Dă-mă, mamă, după drag,
Nu mă-nstrăina de sat
Că-i greu, mamă, la străini
Ca și florile-ntre spini.

*De la Filip Maria, 33 ani,
Suciu de Sus*

**Cântece de oprinare
socială, amărăciune și
necaz**

59.

Urātu unde cosește,
Tăt plouă și viscolește
Și la vreme nu-i nădejde;
Urātu unde s-adună,
Nu să face vreme bună,
Poți usca fânu și-o lună.

De la Filip Tănase, 65 ani

60.

Dă-mă, mamă, după drag
Nu locomi la iosag,
Că iosagu-i trecător
Și urātu-i stătător,
Că urātu nu-i pe-o zi
Că-i, mamă, cât oi trăi;
Că urātu nu-i pe-o noapte
Că-i, mamă, până la
moarte.

De la Filip Maria, 40 ani

și mirele trebuie să pună bani cel puțin atâția și s-o joace și el. Dacă mirele nu știe juca sau are un defect, își delegă stegarul sau nașul. În caz că mirele nu are bani este salvat de naș, care pune bani în locul mirelui.

Nașii se cheamă dintre oamenii cei mai bogați, dar mai ales, dintre oamenii mai de neam și cu mare prestigiu în sat. Nu sunt admiși ca nași cei divorțați - lucru rar în Bârsana.

După masa de dimineață, miresei i se ia cununa de pe cap și de obicei mireasa trebuie să plângă după ea. Cununa este luată de o fetiță sau de nașă ori de drușcă. Unele mirese cu mai mare hotărâre își iau singure cununa strigându-i o strigătură și o pun pe capul unei fete tinere, căreia îi strigă să o poarte cu cinste, așa cum a purtat-o și mireasa. Dacă se știe în sat că mireasa n-a fost cinstită, de obicei nu se pune cunună pe cap și nimeni nu-i face nici un reproș; altfel s-ar putea pomeni cu o strigătură în acest gen:

În cel cornuț de Gutâi,
Mândră grădina, grădinii,
Când o fo' pă la plezit,
Mămuca m-o credințat;
Când o fo' pă la cântat,
Mămuca m-o măritat.

Dacă părinții au silit-o să se mărite cu mirele pe care nu l-a iubit, strigătura ia caracterul unui blestem dureros. Astfel, Maria Fodor a strigat tatălui, care a căsătorit-o împotriva propriei dorințe:

Tătucă n-ai si iertat
Pentru ce m-ai măritat,
Nici nu te primea pământul
Că m-ai dat după urātu'.

Când mireasa a plecat de noră e obiceiul ca masa rămasă în casă să nu fie curățată timp de trei zile. E un simbol de jale după fată plecată. Dacă mireasa merge în sat străin ca noră, este urcată în car alături de mire sub steag iar fetele rămase strigă satire și strigături hazlii:

Suiț fete pă gunoi
Și vă uitați după noi
Cu căruț cu patru cai
Păstă patrudac de oi.

La o săptămână după nuntă se face ospățul. Aceasta este petrecerea cu ocazia primei vizite a tinerilor căsătoriți, la părinții miresei.

Obiceiuri la înmormântare

Când oamenii se apropie de bătrânețe, li se pregătește un costum de înmormântare; de obicei se înmormântează în alb. Mortul este spălat, îmbrăcat cu hainele de înmormântare apoi pus pe laviță, până ce se pune în *copârțau*. Măinile i se așază pe piept cu pumnii strânși. În mâna stângă i se pune un ban iar în dreapta o cruciuliță din lumânare de ceară. La copii li se pune în mânastângă și un covrig de merinde. Tot pentru copiii sugari se pune afară, la geam, o farfurie cu zahăr și una cu lapte. Se presupune că sufletul copilului se întoarce să bea lapte, fiindcă n-a avut timp în viață să se sature.

În prima seară de după moarte se face priveghiul. La priveghi iau parte oameni cam de o vârstă cu cel mort. Când cel mort e tânăr, se fac jocuri cu răsete și veselie; nici familia mortului nu se supără pe cei ce râd și petrec, fiind un obicei al pământului. Se poate ca aceasta să fie o reminiscență din cultul dacilor despre moarte.

Chiar dacă e vară, mortului bărbat i se pune căciulă, iar peste cămașă pieptar și în picioare ciorapi. Pentru fetele care mor tinere necăsătorite, înmormântarea se face ca o nuntă. Pe capul tinerei moarte se pune cunună și este îmbrăcată ca mireasă. Bocetul are caracterul unei despărțiri de mamă din dimineața nunții. Când mortul e fecior, se înmormântează cu steag alături de prapurii folosiți de biserică. Steagul se duce înclinat și nu se mai joacă ca la nuntă. În acest caz, flăcăul este pus în port de mire, cu încălțăminte și curea, traistă aleasă, căciulă și cojoc. În caz că moare o fată care a fost în perspectivă de căsătorie, mirele vine și-i pune pe deget o verighetă. Mai rar, fata pune în jurul gâtului flăcăului mort o batistă albă sau o năframă.

Când se întâmplă ca doi miri să moară deodată, în accident de exemplu, sunt puși cu sicriile alături. Înainte erau puși în același sicriu. Despre aceasta vorbesc și cântecele populare, în care cei ce se iubesc, doresc să fie înmormântați, în același mormânt:

Să ne-ngroape-ntr-un mormânt,
De-a nost dor să sufle vânt.

61.

Urātu care-i urât
Trebe-n codru celuit
Și cu bota-n cap lovit
Să gândească c-o trăznit.

De la Filip Tănase, 65 ani

62.

Urātu și supărarea
Gândești că le-adună
vlea;
Supărarea și urātu
Gândești că le-adună
vântu.
Urâtă mi-i lumea mie
Că dragă de ce să-mi fie,
Că dragă nu-i nimănu
Dacă nu-i pe voia lui.
Supărare, supărare,
Pune-te-oi de-a moi în vale
Ș-oi pune-o piatră pă tine
Să nu mai superi pe nime,
Cum m-ai supărat pe mine,
Cātu-i lumea, nu mi-i bine.

De la Filip Maria, 70 ani

**Cântece de urât și
înstrăinare:**

63.

Doamne, mult am tot
gândit
Ca să mă las de urât.
Da' urātu-i ca un câine,
El nu se lasă de mine.
Măi urâte, măi urâte,
Face-oi carte și te-oi vinde
Și-oi striga în gura mare
Că am urât de vânzare.
Bate, Doamne, urātu
C-o cuprins tot pământu'
Și-o cuprins și drumu meu,
Nu pot merge unde vreu;
Și-o cuprins și calea mē,
Nu pot merge unde-oi vrē.
Doamne, mult am mai
cerut
Om frumos și n-ai avut;
Doamne, mult am zis
să-mi dai
Om frumos și-ai zis că
n-ai.

De la Nechita Ioan, 40 ani

64.

Spune, mamă, adevărat
Pe mine când m-ai scăldat
Unde apa-ai aruncat?
La tulpina nucului
Să fiu dată dorului;
La tulpina bradului
Să fiu dată orișicui.

Acest gen de înmormântare ne amintește de balada *Logodnicii nefericiți*, dar mai ales de *Nunta Chivii*⁵ sau de balada *Inelul și năframa* din colecția lui Alecsandri⁶. Obiceiul probabil era mai întins dar a dispărut din celelalte sate. Azi se pun în același sicriu numai mama cu copilul, dacă mor în același timp. Copilul se pune la subsioara stângă a mamei.

Un obicei împrumutat din Strâmtura - morții se petrec la groapă cu *trâmbita*. De obicei se pun trei sau cinci oameni la un mort și aceștia cântă melodia specifică înmormântării; obiceiul are loc mai ales când cel mort a fost flăcău, cioban.

La înmormântare, fiecare om care l-a condus pe mort, îi aruncă un pumn de țărână pe sicriu. Prin aceasta se spune că și-a făcut datoria față de cel ce este acoperit cu țărână și că la rândul lor vor merita și ei aceasta. Mortul nu se transportă cu căruța sau alte mijloace asemănătoare, ci pe trei prăjini, fiind dus de trei perechi de oameni cam de aceeași vârstă. Chiar dacă e fată, e dusă de flăcăi și nu de fete. Femeile nu au voie să transporte mortul, aceasta fiind considerată de rău augur pentru ele. Spre groapă mortul este condus cu bocete iar la întoarcere toată lumea tace. Morții care s-au sinucis, nu sunt înmormântați în cimitirul obișnuit. Când cineva a fost ucis între hotare, se înmormântează în acel loc și pe mormântul lui, fiecare trecător aruncă găteje. Locul se numește *zgleamăt*. Bocetele, exprimări ale durerii, după cel dispărut, au un caracter de despărțire. Dacă cel mort e o fată sau flăcău și prin înmormântarea lui s-a simulat o nuntă, se cântă începutul de la cântecul de despărțire al miresei, întâlnit în Oltenia:

Ie-ți, mnireasă, noapte bună,
Di la soare, di la lună,
Di la maica ta cea bună,
Di la frați, di la surori,
Di la grădina cu flori.

Textul se cântă însă pe melodia de bocet și această melodie are un caracter general, e unică. Moartea este privită ca o despărțire de părinți la nuntă. Dar mireasa sau mirele nu-și iau *ziua bună* ci *noapte bună* de la cei dragi. Prin urmare, cel despărțit se îndreaptă spre întuneric, spre somn și nu spre ziuă, adică spre viață.

Bocetele sunt totodată adevărate biografii și ele se cântă numai până la îngroparea morților, spre deosebire de Oltenia,

⁵ Al. Amzulescu, *Balade populare românești*, Vol III, pag. 196;

⁶ Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, pag. 116;

unde se cântă și cu alte ocazii. După înmormântare nimeni nu bocește după mort, bocetul fiind considerat de astă dată de rău augur. Predomină improvizația căci fiecare își cântă durerea lui după cel dispărut. Nimeni nu-și bocește mortul său, cu un bocet făcut după alt mort. Totuși, cum arătam mai sus, există bocete cu un caracter mai general și acestea se cântă la tinerii înmormântați cu un simulacru de nuntă.

Există și obiceiul de a se compune un fel de cântece pe melodii bisericesti, numite verșuri. Ele sunt cântate după prohodul făcut de preot. Sunt un fel de biografii cântate de un singur bărbat.

Spre cimitir; foto: Felician Săteanu

Când eram la mama fată,
Creștea stejărelu-n poartă
Și frumos eram gătată.
Da de când m-am măritat,
Stejărelu s-o uscat
Că-n străini mama m-o dat.

De la Filip Maria, 33 ani

65.

Câte flori sunt pă pământ
Toate-au zis să mă mărit.
Numa floarea cea de mac
Tăt mi-o zis să mă mai las
Că m-a lua om rămas,
M-oi sătura de năcaz;
M-a lua un văduvoi,
M-oi sătura de nevoi.
Când de-acasă am plecat,
Ziua bună mi-am luat
De la tată, de la mamă,
De la clop și de la pană.

De la Filip Maria, 33 ani

66.

Rămas bun, mamă și tată
Dacă v-am greșit vreodată
Eu v-oi ruga de iertare
C-amu-s gata de plecare.
Apă rece nu-ți mai bè
Adusă de mâna mè,
Că-ți bè apă din fântână
Adusă de altă mână.
Rămâi, tată, sănătos